

ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ ФЕДЕРАЛИСТИЧКЕ МИСЛИ У ЦРНОЈ ГОРИ

У књизи „Црногорски федералисти 1913—1929” у поглављу „Црногорско политичко и теоријско наслеђе”¹ навео сам неке податке о федералистичким концепцијама Јована Матановића, које је он пропагирао током 1915. године у САД, кадје је боравио у мисији прекупљања добровољаца за црногорску војску. Али, очигледно, он је имао и задатак да се међу Црногорцима и другим Југословенима супроставља српским концепцијама уједињења Црне Горе и Србије и стварања заједничке југословенске државе. Матановић је иступио против планова да се ствара велика Србија „која би имала да прогута Црну Гору и Хрватску”, изјављујући да ће се Црногорци и оружјем борити да се не „потчини и претопи Хрватска, а Црна Гора не постане округ Србијин”. Насупрот томе он је пропагирао федеративно уређење нове југословенске државе, која би се састојала од три федералне јединице: Србије, Хрватске и Црне Горе. Ове своје концепције он је изнио у једној изјави коју је објавио лист „Нови Хрват” у броју од 5. јуна 1915. године. Он је чак о том проблему припремио и једну брошуру, с намјером да је изда на више страних језика.² Изгледа, ту намјеру није реализовао, јер о тој брошури нема више помена.

Истовјетне концепције касније су у САД износиле и неке друге личности. Констатујући то, ја сам у поменутој књизи „Црногорски федералисти 1919—1929” поставио питање: „Да ли је Матановић ово схватање донио из Црне Горе и за њих придобио извјесне личности, или их је од тих личности прихватио тек пошто је дошао у „САД”. Тада сам у вези са питањем могао да кажем

¹ Димитрије Димо Вујовић, *Црногорски федералисти 1919—1923*. Титоград 1981, 31—37.

² Архив Југославије, Фонд Јоце Јовановића Пижона, 80-2-138/139.

само сљедеће: „Документа не пружају податке за одговор на ово питање”.³

Данас, пак, могу дати тачан одговор, јер сам у међувремену пронашао документ који ми то омогућује. Ријеч је о телеграму који је српско посланство из Атине послало 23. априла 1915. године свом Министарству спољних послова. Из тог документа јасно слиједи да је Матановић своје феудалистичке концепције добио из Црне Горе. Телеграм у цјелини гласи:

„*Лично. Строго повјерљиво* Јован Матановић у пролазу за Америку тражио је састати се са Дучићем, коме говорио о потреби организовати интелигенцију херцеговачко-далматинску и спремити је за велику улогу, која ће јој бити додијељена под Црном Гором. Он ласкао Дучићу и молио га да уђе у контакт са осталим интелигентним Херцеговцима и спреми проглас за емигранте у Америци да се враћају у Црну Гору. Матановић је увјерен да далматинско приморје у колико не буде под Италијом, биће под Црном Гором и мисли да ће после мира створити Троједница између Црне Горе, Србије и Независне Хрватске. Он осећа, вели, да је Црна Гора интелигенцијом и људством слаба за велику мисију, која јој се додељује, али мисли да ће сваколика емиграција херцеговачка пожурити да се стави на расположење Црној Гори за ту мисију.

Матановић је отпутовао преко Париза за Америку.

Балугџић”.⁴

Матановићев разговор са Дучићем није био случајан. Управо у вријеме припремања и одласка Матановићеве мисије у САД, црногорски двор и влада су повели живу дипломатску кампању да велике силе одреде територијално проширење Црне Горе и предвиде њене будуће границе. Томе је нарочито требало да послужи тадашња мисија генерала Митра Мартиновића у Русији, а у те планове се дијелом уклапа и Матановићева мисија у САД. У тим црногорским плановима територијалних проширења истакнуто мјесто су заузимале Херцеговина и Јужна Далмација. Због тога је Матановић и разговарао са Дучићем, јер је овај био родом из Херцеговине. Али, тај разговор, природно, није дао резултата, јер су Матановићев планови били супротни српским плановима уједињења Црне Горе и Србије и формирања југословенске државе. Разговор је само још више подстакао подозрење српске владе према Матановићевој мисији. Због тога ју је и будно пратила и покушавала да њене политичке ефекте паралише. На томе су се посебно ангажовали Тодор Божовић и Јован Ђонових, који су упућени у САД да међу Црногорцима пропагирају концепцију српске владе о уједињењу Црне Горе и Србије.

³ Димитрије Димо Вујовић, н. дј., 34.

⁴ Архив Србије, МИД, по. 1915 к. 12—135, пов. бр. 4540.

Сазнање, на основу овдје цитираног телеграма из Атине, да су Матановићеве федералистичке тријалистичке концепције поријеклом из Црне Горе вриједно је, јер је сада наше познавање историје политичке мисли у Црној Гори употпуњено једним интересантним податком. Истина, наше знање о томе колико је федералистичка мисао била онда присутна у Црној Гори и које су снаге биле њени носиоци још је оскудно. Ипак, знамо да је та федералистичка мисао крајем рата, када је било већ јасно да Црна Гора нема изгледа да продужи живот самосталне државе под династијом Петровића, истицана од људи краља Николе, па и од самога краља, јер су сматрали, да, можда, помоћу ње могу заштити неке од својих интереса. Али, чини ми се да њихова федералистичка мисао крајем 1918. године ипак значи нешто друго него федералистичка мисао изречена у првој половини 1915. године.

Димо Вујовић